

V kapitole Lavičiarstvo a pravičiarstvo ako spoločenský postoj (Left and Right as Social-Attitudes) Flugel analyzuje hlavné znaky, ktoré charakterizujú pravičiara a ľavičiara. Sú hodné citovania:

Lavičiar:

1. Lojalita ku skupine.
2. Upodozrievavo sa díva na rodinný život.
3. Zdôrazňuje slobodu.
4. Feminista.
5. Smeruje k pohlavnej slobode.
6. Kozmopolita.
7. Smeruje k beztriednej spoločnosti.
8. Je kriticky ku konvenciám a tradíciám.
9. Je proti-náboženský.
10. Socialistista.

Pravičiar:

1. Lojalita k jedinej otcovskej postave (vodca).
2. Je za rodinný život.
3. Zdôrazňuje disciplínu vo výchove, trestanie atď.
4. Anti-feminista.
5. Zdôrazňuje pohlavnú zdržanlivosť
6. Patriot.
7. Je pre triedne rozdelenie.
8. Dodržiava konvencie a tradície.
9. Je za náboženstvo.
10. Je za súkromný majetok.

V poslednej kapitole zaoberá sa Flugel problémom vojny a mieru (The Problem of War and Peace). Spoločnosť nevedela rozriešiť svoje rôzne najhlavnejšie problémy a dostala sa do tragickej situácie, z ktorej vymotať sa môže len s najväčším úsilím. Tieto najhlavnejšie problémy sú psychologického rázu, je teda treba, aby sa predovšetkým psychologiami zaoberal. Samotný problém vojny s hľadiska psychológie je hodne komplikovaný. Nesmieme zabúdať, že vojaci, štátnici a filozofovia, ktorí vojnu glorifikujú, majú určitú pravdu na svojej strane. Našou úlohou nie je to, aby sme hovorili o všetkých tých hrôzach, z čoho sme za posledné roky dosť videli, ale máme dopodrobna preskúmať, čo ľudí psychologicky ťahá do vojny — aby sme mohli tieto faktory eliminovať a vojne čeliť. Psychologickú prítlačivosť vojny zadeľuje Flugel do štyroch hlavných skupín, ktoré potom rozdeľuje na ďalšie podskupiny. Tieto hlavné skupiny sú nasledujúce: dobrodružnosť, zosilnenie spoločenskej spolupatričnosti, zbavenie sa určitých osobných starostí a obmedzení a príležitosť pre určité agresívne činy.

Všetky tieto problémy preberá Flugel opatrne a nerobí prenáhlené konklúzie. Kniha je písaná spôsobom, ktorý je prístupný širším kruhom inteligencie.

Karol Terebessy.

ANTON JUROVSKÝ: SÚLAD V RODINNOM ŽIVOTE. PRÍSPEVOK K POZNANIU VNÚTORNÉHO NAŽÍVANIA V NAŠICH RODINÁCH. Spisy sociologického odboru Matice slovenskej, sv. II. Turč. Sv. Martin, 1946. Strán 268, cena Kčs 124,—.

Nie sme ďaleko od čias, keď ku každému novému vedeckému dielu, vzniklému zo slovenského umu, pristupovalo sa s istou skepsou, blahosklonnosťou, posudzovalo sa ohľaduplne, aby „útly kvet“ — plod slovenskej vedy nebol hneď vo svojich počiatkoch podlomený a udusený. Dnes vo väčšine vedných disciplín už toho nie je treba; sú na výške. Jedna generácia slovenských vedcov, ktorá sa dopracovala medzinárodného formátu, splnila svoju povinnosť. Našich vedcov čaká však ešte jedna nie menej ťažká práca: prekonať vžitú predsudky podceňovania slovenskej odbornej knihy u našich i cudzích.

A. Jurovský, ako predchádzajúcimi svojimi knihami, tak aj najnovšou štúdiou „Súlady v rodinnom živote“ (Príspevok k poznaniu vnútorného nažívania v našich rodinách), ktorá sa dostala na náš knižný trh počiatkom decembra vo veľmi starostlivom a úhľadnom vydaní matičného Sociologického odboru, spĺňa vo vysokej miere obe uvedené požiadavky a to ako po stránke odbornej úrovne, tak aj čo sa týka príťažlivosti a pútavosti vývodov doposledku i pre laika. Autor zvolil si za predmet svojho štúdia rodinu, súlad a vôbec spolužitie v nej. Je to problém široký a vážny, ktorého zmocniť sa ako po stránke teoretickej tak aj praktickej je najzávažnejšieho dosahu pre našu spoločnosť. Čo treba obzvlášť zdôrazniť je fakt, že je to prvá slovenská kniha a vôbec štúdia, ktorá na rozdiel od iných ide sa zaoberať týmito otázkami nie racionálnou špekuláciou a verbalizmom, ale exaktnou metódou psychologickou, ktorá zvyšuje istotu svojich formulovaných názorov dôkladným empirickým zisťovaním faktov.

Autor rozvrhol svoju knihu na sedem kapitol s týmto obsahom: I. Rodina ako sociálne prostredie; II. Metoda a materiál nášho výskumu; III. Kvalitatívne stupne súladu a ich výskyt; IV. Činitelia súladu v rodinnom živote; V. Charakteristika ducha rodiny a súladu; VI. Príčiny roztržiek a nesúladu v rodine; VII. Výsledky a dôsledky.

V prvej, do celej problematiky rodinného súžitia uvádzajúcej, kapitole svojej knihy pojednáva o význame sociálno-psychologických vzťahov medzi človekom a jeho prostredím. Individuum, vyzbrojené vrozeným základom už samým faktom svojho zrodu dostáva sa do určitého materiálneho a sociálno-psychického prostredia, nadväzuje s ním kontakt a vytvára štrukturálnu spätosť. Tu sa opúšťa teoretická, do seba uzavretá osobnosť a prehĺbuje sa chápanie osobnosti o „novú dimenziu“. Každý človek ako keby mal vyhodené kotvy aj mimo dimenzie svojej osobnosti a nie raz a nie jedným sa pozdáva ako by mal tam svoje ťažisko. Vzťah medzi sociálno-hmotným prostredím a jedincom je obojstranne účinný. Je veľmi ťažké vystihnúť vzájomný pomer účasti oboch činiteľov, ale uznáva sa, že človek ako jedinec i keď podlieha týmto vplyvom, je nimi mocne stvárnňovaný, predsa udržuje si svoj primát i subjektivitu svojho rastu. Súžitím ľudí v prírode vypracovalo sa niekoľko základných útvarov spoločenských, ktorým dostalo sa dlhým vývojovým procesom trvalého inštitucionálneho charakteru a tým i mocnej ovplyvňujúcej sociálno-psychologickej sily. Takýmto útvarom, v ktorom prevažná väčšina ľudí v našom spoločenskom zriadení trávi skoro celý svoj život je rodina, ktorej vplyv na ľudí ako sociálnej inštitúcie (s. 33—41) a sociálnej skupiny (s. 41—52) podrobuje autor dôkladnému rozboru. Obe vykonávajú najvýznamnejšie dielo v psychizme človeka, najmä v jeho plastickom štádiu-detstve. Rodina umožňuje dlhotrvajúci styk „zoči voči“ (s. 42 a. n.), s otcom, matkou, staršími súrodencami a pod., teda s ľuďmi ustálenými, vypracovanými, skúsenými, čo má ohromný dosah kultúrno-civilizačný a výchovný, lebo tak sa obstaráva reprodukcia ľudských charakterov a dochádza k potrebnej „socializácii“ individua (s. 25. a. n.)

Rodinný život je sociálno-psychologický jav veľmi komplexný, je tam v hre mnoho rôznorodých činiteľov a je jasné, že prehrýzť sa k jadrú rodinnej problematiky nie je vecou ľahkou. Na skúmateľa a spracovateľa kladie vysoké požiadavky, vyžaduje priam virtuózne osvojenie si psy-

chologickej metodiky. Sám autor zmocnil sa tejto delikátnej úlohy veľmi zručne. Volil cestu dotazníkovej metódy, ale komplexný materiál do 800 maturantských dotazníkov (sobieraných viacročnou poradenskou činnosťou Psychotechnického ústavu), obsahujúci bohaté údaje o rodinnom živote dotázaného, umožnil Jurovskému odpútať sa od dotazníkových metód šablonovitého charakteru a zvoliť nezvyklejšiu variantu tohto druhu.

Použitý Dotazník O VIII ukázal sa byť veľmi bohatým zdrojom poznatkov, v ktorom dotázaní vo forme slobodného líčenia vyjadrili sa o nažívaní vo svojej rodine, pričom prejavili až drsnú úprimnosť, veľkú bystrosť, prenikavosť pozorovaciú a štylistickú pohotovosť. Pri porovnávaní s výsledkami iných i obmenených metód, ukázaly sa výsledky získané autorovou metodickou variáciou skúmanému javu primeranejšie a kvalitnejšie. O samotnej dotazníkovej metóde možno povedať toľko, že i keď pri štatistickom spracovávaní nezachycuje svojskosť individuálnych prípadov v ich pôvodnom štruktúrnom začlenení, v psychológii je len akýmsi ukazovateľom, kde nám treba založiť „sochor“ kvalitatívnej psychologickej analýzy, jednako ukázala sa byť v danom prípade dosť, miestami až veľmi citlivým nástrojom (s. 93—94).

Kvalitatívnu klasifikáciu súladného nažívania v rodinnom živote našich maturantov podľa jej vlastných údajov previedol sám spracovávateľ (s. 82—85), a to tak, že ich odpovede podľa kvality súladu roztriedil do štyroch kvalitatívnych stupňov: I. Úplný súlad; II. Občasné a bezvýznamné roztržky; III. Časté a vážne roztržky; IV. Úplný nesúlad. Výsledky, ktoré z toho vzišli, sú pozoruhodné. Vyše 70 % skúmaných rodín žije v úplnom súlade (43 %), alebo s občasnými a bezvýznamnými roztržkami (28,9 %), teda v znesiteľnom súlade. Vzhľadom na skúmaný počet i rozvrstvenosť prípadov možno týmto výsledkom pripísať istú všeobecnú platnosť. Jurovský dochádza k uzáveru, že podľa toho väčšina našich rodín primerane plní svoju sociálnu funkciu a je tiež primeraným psychickým prostredím životným. Neodôvodnený by bol tak priveľký pesimizmus v tomto smere, šírený najčastejšie ľuďmi, ktorí majú do činenia s rodinným súžitím, keď nie je dobrý, a svoje negatívne poznatky generalizujú (s. 96 a 239). Autorom uvedená častosť výskytu súladu-nesúladu je potvrdzovaná aj pozorovaniami iných (Máchoťka, Lowy).

Tažisko autorovho výskumu je shrnuté v kapitole IV. (s. 101—184) „Činitelia súladu v rodinnom živote“, ktoré predstavuje aj v porovnaní s cudzími prácami o tomto probléme originálny pokus. Za pomoci tabuliek o dvojitom chode, sledovaním relatívneho výskytu a výpočtami koeficientov kontingencie pokúšal sa autor o vynájdenie kauzálnych vzťahov a funkcionálnych závislostí činiteľov, ktoré hrajú alebo by mohli hrať nejakú úlohu pri vytváraní pozitívneho alebo negatívneho súžitia v rodine. Výsledky, ktoré sa mu podarilo takto dostať, či už štatisticky alebo graficky znázornené, sú až prekvapujúco jasné a hovoria rečou jednoznačnou, najmä ak si uvedomíme, o aké delikátne psychologické vzťahy tu išlo. Podľa Jurovského najvýznamnejšími činiteľmi rodinného súžitia po každej stránke sa ukázali byť osobní, psychickí činitelia, zatiaľ čo hmotným pripadá len druhoradá úloha. Pomer medzi rodičmi navzájom, pomer medzi rodičmi a deťmi, vzájomný pomer súrodencov, povahové založenie a neuropsychické úchyľky členov rodiny, postavenie jednotlivých členov rodiny, ďalej vzdelanostná úroveň a spoločenská vy-

cibrenosť, či nevycibrenosť rodičov a rodiny (starých rodičov!) patria k najmocnejším, podstatným a základným činiteľom súladu rodinného života. Vekový faktor sa neukázal byť zvlášť mocným. Do nažívania rodiny podstatne zasahujú i hmotné pomery rodiny, lebo úplného súladu ako i súladu s občasnými a bezvýznamnými roztržkami v rodinnom živote je tým viacej, čím lepšie, vyrovnanejšie sú hmotné pomery. Na druhej strane zas častých a vážnych roztržiek ako i úplného nesúladu v rodinnom živote je tým viac, čím slabšie sú hmotné pomery rodiny (včetně hmotnej vzdelanostnej a sociálnej úrovne rodiny, z ktorej rodičia pochádzajú). Z toho plynie dôsledok, že snahy o zvýšenie socioekonomickej úrovne človeka v rodine, majú i svoje hlboké psychologické odôvodnenie (s. 246).

Uvedená IV. kapitola obsahuje mnoho prenikavých konštatovaní a podnetov, výstižne charakterizujúcich situáciu nielen v rodinách našich, ale i vo všeobecnosti a v mnohom prispievajú ku korektúre vžitých — tradičných názorov, ako napr. že na dedinách je viac súladu ako v mestách. Jurovský ukazuje, že podľa jeho výsledkov opak je pravdou (s. 144 a n.). Pozoruhodný je aj autorov poznatok, že pilierom súladného rozumného súžitia je viac otec než matka (s. 158 a i.). Otec sa ukazuje byť zodpovednejším činiteľom v rodine, ovzdušie dobrého nažívania je na ňom viac závislé než na matke a varuje pred podceňovaním úlohy otca v rodine a žiada venovať väčšiu pozornosť správnej výchove otcov. V pomere syna k matke zisťuje autor empirickou cestou zo svojho materiálu isté psychické zvláštnosti, pri ktorých vysvetľovaní pokladá za dosť pravdepodobnú psychoanalytickú teóriu „Oidipovského komplexu“ (s. 157). Ďalšie povšimnutia hodné autorove zistenia sú, že nesúlad v rodine je tým častejší, čím má rodina viac detí (s. 133 a n.), a keď niektoré z nich je uprednostňované alebo zaznávané (s. 165—170). Nesúladný pomer medzi deťmi a nevlastnými rodičmi je vo všeobecnosti viac zveličený, než ako to možno empiricky zistiť (s. 158—161).

Isté pochybnosti a výhrady vyvoláva v čitateľovi autorovo triedenie otcov dotazovaných maturantov podľa ich povolania (s. 112 a n.), ktorým chce dostať aj ukazovateľa vzdelanostnej a sociálnej úrovne rodín našich maturantov. Volil triedenie len do štyroch kategórií 1. povolania akademické, — s vysokoškolským vzdelaním; 2. úradnícke — stredoškolské; 3. živnostenské — meštianky; 4. robotníci a roľníci, čím získal síce na prehľadnosti triedenia, ale zrelativizoval hodnotu na tomto základe dosiahnutých výsledkov. Nesúrodé sú najmä dve posledné kategórie „živnostník — zriadenec“ (včetně remeselníkov, podúradníkov, žandárov, policajtov, železničiarov) a „roľníci — robotníci“. Boly a sú medzi nimi (najmä živnostník-zriadenec!) podstatnejšie rozdiely v sociálnej úrovni, sociálnych možnostiach, i podstatná rozdielnosť v životnom štýle — jeho úrovni a diferencovanosti prejavov (viď napr. na str. 143, tab. XIII, ktorá ukazuje, že 25 % osôb tejto kategórie sú židovského pôvodu — zaiste vzhľadom k našim rodinám išlo prevažne o lepšie situované živnostnícke rodiny — materiál zpred roku 1938! Katolíkov tabuľka ukazuje 57,6 % — podľa všetkého väčšinou štátni zamestnanci, zriadení atď.). Postaviť vedľa seba roľníkov (z našich bohatších krajov!) a robotníkov je príliš kontrastné (na str. 106 autor poukazuje na výskyt údajov, v ktorých maturanti roľníckeho pôvodu o hmotných pomeroch vo svojej rodine sa vyjadrujú dokonca ako o blahobytných!). Robotník

zpred rokov 1938 nie je totožný s robotníkom našich vojnových a povojnových čias. Pri jemnejšom kategorizovaní môžu mať niektoré výsledky príslušníkov týchto dvoch skupín azda aj inú podobu.

Škoda tiež, že autor nevyužil možnosti porovnať niektorých analyzovaných činiteľov súladu zvlášť s nacionálnou príslušnosťou (české, židovské a i. rodiny). Azda by nám podaly zaujímavé pohľady na situáciu našich slovenských rodín v pomere k iným pred r. 1938.

Pri výkladoch o emocionálnej instabilite, o neurotistických dispozíciách (str. 171—5 a i.) používa autor populárneho, pre laika názorného termínu o oktávánoch ako o „nervóznych“, „nervove labilnejších“. V odbornej publikácii, akou je autorova štúdia, neradno zamieňať netotožné termíny: nervózny-neurotický. Sú totiž prípady dosahujúce v Cadyho dotazníku neuropsychickej instability vysoký počet bodov, ale popri tom vonkoncom nemusia byť vo svojom pomere k okoliu, k rodine „nervózni“ v bežnom slova smysle.

Kapitoly V. a VI. neprinášajú už v podstate nič nového, len inou cestou — metódou kvantitatívnej analýzy overujú, potvrdzujú a miestami i dopĺňajú výsledky konštatované autorom v predchádzajúcich kapitolách. Pri zisťovaní charakteristiky ducha rodiny a súladu (s. 185—203), po jeho heslovitom spracovaní a vyčíslení jeho relatívneho výskytu v skúmanom materiáli, dopracúva sa opäť k názoru, že najmocnejšími činiteľmi súladu sú tí, čo sú reprezentovaní priamo ľuďmi: Láska a ľudsky teplá blízkosť, priateľskosť, srdečnosť, vzájomná snášanlivosť, uznanlivosť, vzájomné pomáhanie a v silnej miere i náboženský duch (s. 197). Zaujímavé je autorovo zistenie, že deti akosi ťažko a zriedkakedy badajú zásluhy svojich rodičov na súladnom nažívaní v rodine, ale zato priam masove vidia v nich príčinu nesúladu (s. 200).

Príčiny roztržiek a nesúladu podáva znova vo vyčíslenom a heslovite spracovanom prehľade analýzou odpovedí Dotazníku O VIII. A to i takých, ktoré nenesú znaky úplne negatívneho rodinného pomeru (bezvýznamné a občasné drobné roztržky). Výsledky tejto kapitoly — VII. — sú veľmi interesantné. V celku tiež potvrdzujú mienku autorovu, že najvážnejšími činiteľmi roztržiek a nesúladu v rodine sú osobní činitelia: na prvom mieste defekty v povahe alebo osobnosti niektorého z rodičov (otec trikrát častejšie než matka! — s. 221. potom niektoré z detí rodiny. $\frac{3}{4}$ všetkých škriepok a rozbrojov (viď tab. XXIV, s. 206—7 a diagram č. 20, s. 228) korenia v porušenej, psychicky a sociálne nedostatočnej adaptácii na rodinné prostredie a jej príslušníkov. Zaráža pritom fakt, že tu nejde o mladé rodiny, ale také, ktoré žijú už najmenej 20 rokov spolu. A ešte aj u týchto sú povahové neshody! (s. 232). Hmotné a vôbec neosobné ťažkosti sú len sekundárnou príčinou a na celkovom počte údajov participujú len 20-timi %. Sú to všetko konštatovania veľavýznamného dosahu najmä pre potreby praktického zasahovania do psychickej hygieny rodinného nažívania.

Zo záverečnej kapitoly Jurovského knihy o súlade v rodinnom živote zasluhujú si vyzdvihnutie ešte tieto pozoruhodné poučky, použiteľné pre praktický život: u mladých ľudí pri zakladaní rodín musí sa venovať oveľa väčšia pozornosť povahovej shodnosti, prispôsobivosti, povahovej zrelosti a vyspelosti zainteresovaných stránok, než ako tomu bolo dosiaľ (s. 241). Ďalej autor posvietil na základný psychologický klam dnešnej

výchovy, že ... pri výchove ako aj sebvýchove viac hľadáme na správny vzťah človeka k iným cudzím ľuďom, kým jeho vzťahy k členom svojej rodiny pokladáme akosi za jeho privátnu záležitosť... správny postoj človeka k človeku sa začína práve v jeho privátnom — rodinnom kruhu (s. 244).

Štýl autorov je ako zvyčajne svieži, jasný, prístupný a pútavý, ale miestami by sa žiadalo viac ekonomiky v spracovaní niektorých partii.

Ak chceme Jurovského najnovšiu štúdiu shodnotiť ešte celkove, načim nám to urobiť s dvoch hľadísk: domáceho-slovenského a s hľadiska svetovej psychologickéj tvorby. Na naše pomery ide o priekopnícky — doteraz nikým nepodniknutý výskum, podnetný, bohatý na poznatky a potrehy, ktorý rozhodne prispeje aj u nás k diferencovanejšiemu pohľadu na tak významnú sociálnu ustanovizeň, akou je rodina a život v nej. So stanoviska svetovej sociálno-psychologickej tvorby, najmä čo sa týka svojského uchopenia problému, jeho spracovania a metodického zvládnutia, možno pokladať Jurovského štúdiu za originálnu, ktorej sotva nájdeme obdobu. Bezo sporu znesie medzinárodné meradlá a zaiste pri patričnej propagácii vzbudí tam aj príslušnú pozornosť. Z toho dôvodu anglické resumé malo by byť o niečo obsažnejšie.

Poznajúc celkovú pracovnú orientáciu autorovu môžeme predpokladať, že v tejto knihe nepovedal svoje posledné slovo k uvedeným problémom.

Knihu dopĺňajú: Soznamy tabuliek a diagramov, soznam použitej literatúry a ukazovateľ vecný a menný.

J. Koščo.

Rediguje univ. prof. Dr. A. Jurovský. Zodpovedný redaktor Dr. Alexander Hirner. — Vydáva Matica slovenská. — Tlačou Neografie, úč. spol. v Turčianskom Sv. Martine.